

Хар бир инсон ўз хаёти давомида талайгина ажойиб замондошлар билан учрашиб, улар билими, маданияти ва рухий олаמידан бахраманд бўлиб яшайди. Биз шундай кишилар билан учрашиш, улар билан мулоқотда бўлиш, улардан ибрат олиш жараёнида шахс сифатида, бирор соҳанинг мутахассиси сифатида шаклланиб борамиз. Ўйлайманки, ўтган асрнинг эллигинчи-олтмишинчи йилларида адабиёт майдонига кириб келган бир гуруҳ ёшлар учун атоқли адабиётшунос олим ва драматург Иззат Султон ана шундай сиймолардан бири эди. Камина 1958 йилнинг сўнгги ойларида Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳозир Алишер Навоий номи билан аталган Тил ва адабиёт институтига ишга келганимда, Хомил Ёкубов замонавий ўзбек адабиёти бўлими мудирини, Иззат Султон эса адабиёт назарияси бўлими мудирини бўлиб хизмат қилишарди. Ўша йилларда Абдулла Кодирий номи эндигина тилга олина бошлаган, адабнинг “Ўткан кунлар” романи эса (Иззат Султоннинг сўзбошиси билан) узок танаффусдан сўнг китобхонлар кўлига етиб борган ва шу тарихий воқеа тўғрисида жамият ҳаётида умидбахш шабадалар эсаётганди. Иззат Султон ўзбек адабиётшунос олимларининг пешқадами бўлганлиги учун жабрдийда ёзувчиларимиз номидан “халқ душмани” тамгасини олиб ташлашдек хайрли ишга бош қўшган, ҳатто Абдулла Кодирий ҳаёти ва ижодини диссертант сифатида ўрганишга шогирди Аҳмад Алиевни жалб этган эди. Кунларнинг бирида институтнинг ҳозир Ўзбекистон телевидениесига қарашли биносидаги каттагина залида мазкур диссертациянинг муҳокамаси бўлди. Сталинча катагон сиёсати қораланган бўлса-да, ҳали сталинизмнинг машъум кўланкалари фан ва маданият майдонларини тарқатмаган пайт. Абдулла Кодирий сингари ижодкорларнинг оқланиши бу кўланкалар учун тасодифий ҳодиса бўлиб, уларни “шўро адабиёти”нинг “покиза майдони”га киритиш, улар ижоди ҳақида диссертациялар ёзиш сиёсий ҳатодан бўлак нарса эмас эди. Хуллас, икки кун давом этган ва, асосан, Хомил Ёкубов билан Иззат Султон ўртасида кечган кескин “жанг”да устоз рақибини “нокаут” қилибгина қолмай, Абдулла Кодирий ижодини ўрганиш ишига катта ва машаққатли йўлни очиб ҳам берди.

Камина ўша икки кунлик муҳоқамада Иззат Султон деган улкан олимни илк бор кашф этдим. У кейинчалик ҳар икки бўлим томонидан тайёрланган икки жилдлик “Ўзбек шўро адабиёти тарихи очерклари” учун Абдулла Кодирийнинг ижодий портретини ёзиб берди. Тўрт жилдлик “Ўзбек шўро адабиёти тарихи” яратилаётган кунларда эса, Абдулла Кодирийнинг адабий портретини ёзишни ҳали катта тажрибага эга бўлмаган Иброҳим Мирзаевга ҳавола этди. Биз устоздан бундай қарорга қилишни қўймаган эдик. Кўп ўтмай, бизнинг шубҳамиз асоссиз эмаслиги маълум бўлди: янги муаллиф устоз мақоласидаги фикрларни айнан такрорлашдан нари ўтмаган эди. Шунга қарамай, Иззат Султон ёш олим ёзган адабий портретни ҳимоя қилди. Кейин ўйлаб кўрсам, у, биринчидан, Абдулла Кодирий ижодини ўрганишга ёш адабиётшуносларни жалб этиб, кодирийшунослар сафини кенгайтиришни ният қилган, иккинчидан эса, фанда монополия ҳодисасига ўз ибрати билан чек қўймоқчи бўлган экан.

Иззат Султоннинг бундай ҳислатли ишлари оз эмас. Эллигинчи йилларда катагон қиличи яна яланғочланиб, яна “халқ душманлари”ни қош этиш талвасаси бошланганда, айрим кимсалар гўё “Ойбек Покистонга бориб келганидан сўнг: “Агар мен Покистонда тугилиб, ўша ерда яшаб ижод қилганимда, улуг адаб даражасига эришган бўлардим”, деган ва, ҳатто, Покистонда сиёсий бошпана сўраб қолмоқчи ҳам бўлган”, деган машъум гапни тарқатганлар. Уларнинг фикрларича, бу “факт”ни гўё Иззат Султон ҳам тасдиқлаши

мумкин эди. Аммо тегишли идорага чакирилган Иззат Султон: “Бу Ойбек бошига Абдулла Кодирийлар кисмати келишини истаган кишиларнинг навбатдаги тухматидир”, деб адибни мардона химоя килган. Олтмишинчи йилларда эса, Абдулла Каххорнинг элик йиллигига багишланган юбилей кечасида маъруза килиб: “Адиб асарларини она тилида ўқиган китобхон рус тилида ўқиган китобхонга караганда, катта завк-шавк олади. Ўзбекистонда истикомат килаётган руслар ва русзабон миллат вакиллари Абдулла Каххор асарларидан шундай завк олиш учун ҳам ўзбек тилини ўрганишлари лозим”, деган сўзларни айтган. Бу, барвақт айтилган сўзлар бўлганлиги туфайли устоз анча вақт сояда яшашга мажбур бўлган.

Шўро даврида яшаган фан ва маданият намояндаларининг ҳақ гапни айтишлари осон бўлмади. Шу боис, мустакил фикрли ижод аҳли кўпроқ тарихий ўтмишга ёки бошқа халқлар ҳаётига мурожаат этишга мажбур бўлди.

Юкорида баён килинган сўзлардан Иззат Султон ҳар доим ҳам ҳақиқат учун курашган олим ва ижодкор бўлган экан, деган таассурот келиб чиқмаслиги лозим. Негаки, ҳар бир инсон, аввало, ўз даврининг фарзанди. Мустабид шўро тузуми даврида яшаган аксар давлат, жамоат, фан ва маданият арбоблари большевикларнинг халқ ва мамлакатни, Уйғун ифодаси билан айтсак, “коммунизмнинг гул боғлари” сари бошлаб бораётганига астойдил ишонганлар ёки ўзларини шунга ишонтирмоқчи бўлганлар. Иззат Султон ҳам бу борада истисно бўлмаган. Акс ҳолда, “Алишер Навоий” пьесаси муаллифларидан бири Туркистонда шўро ҳокимиятини ўрнатишда фаол катнашган Фрунзе хақидаги “Бургутнинг парвози” драмасини ёзмаган бўларди.

Иззат Султон 1910 йили Ўш шаҳрида дунёга келган. Унинг бобоси Сартой Султон сарикдан келгани ёки рус тилида бемалол “чугурлашган”и учунми, ҳамшахарлари “Султон сарик” деб аташган. Ана шу Султон сарик асли туркистонлик бўлиб, чорвадорлик билан машғул бўлган. Туркистон XIX асрнинг олтмишинчи йилларида истило этила бошлаганида, мустамлакачи зобитларидан бири унга рус кўшинини гўшт билан таъминлаб туриш вазифасини топширган. Шу тарзда Сартой Султон рус кўшинлари Хитой чегараларига етиб борганига қадар ўн икки йил давомида уларни гўшт билан таъминлаб борган. Нихоят, Ўш шаҳрида муқим яшаб қолиб, Ўш ҳокимига мирзалик ва тилмочлик килган. Шу ерда унинг фарзанди Отахондан Иззатулла исмли бўлажак ўзбек олими ва драматурги дунёга келган.

Иззатулладан аввал Раҳматулла, Хабибулла ва Файзулла исмли уч акаси, кейин эса Саодат исмли синглиси тугилган. Сартой Султон тўнгич неварасини рус-тузем мактабига ўқишга берган. Раҳматулла шу мактабни битиргач, Тошкентга келиб, ўзбек билим юртида ўқишни давом эттирган. Аммо у тарғибот ишларини олиб бориш учун бизга номаълум кишилар томонидан Фаргона водийсида шўроларга қарши курашаётган “босмачилар” орасига юборилган. “Босмачилар” дастлаб Раҳматулланинг оқил ва ориф киши эканлигини кўриб, унга нисбатан ҳурмат кўрсатишган, сўнгра, уни жаҳид ҳисоблаб, қалласини олганлар. Бу дахшатли воқеа Фаргонанинг Работ қишлоғида содир бўлган. Яқин дўстининг 24 ёшида дунёни фожиали равишда тарқ этиши Чўлпонни ларзага келтирган ва у дўстига бағишлаб кўз ёшларини тўка-тўка бундай марсия ёзган:

Йўлдошим, замзама бўлдинг-да, кетдинг,
Бор эдинг, йўқолдинг, ўлдинг-да, кетдинг,
Гул эдинг, очилмай сўлдинг-да, кетдинг,
Йўқлик денгизига тўлдинг-да, кетдинг.

Кичкириб, оркангдан югурдим, чопдим,
Гариблар мозорин истадим, топдим,
Кўрай деб сўнг чоғда термулиб бокдим,
Сен эсанг юзингни бурдинг-да, кетдинг.

Элингнинг тилаги етимми колди?
Бошига кайгуни ўлимми солди?
Жонингни тангриси севибми колди?
Айтмадинг, оғзингни юмдинг-да, кетдинг.

Богчангга ёш кўллар экарлар гуллар,
Очилмок истайлар лола-сунбуллар,
Фирок куйларини куйлар булбуллар,
Сен бўлсанг йўкликка урдинг-да, кетдинг,
Кўкармай, яшармай, кўрдинг-да, кетдинг.

(Камина Рахматулла Султонов хакида макола ёзиб, шу шеърни кайта эълон қилганимда, Иззат Султон, жарохати янгиланганига карамай, мендан мамнун бўлиб, хатто акасининг суратини топиб беришга ваъда қилган эди, аммо топа олмаган).

Устознинг кичик акаси Файзулла Андижонда маълум вақт муаллимлик қилиб, хатто драматург Комил Яшинга илк адабий сабоқ берган, аммо, аксар андижонлик зиёлилар катори, 1937 йил тегирмонидан омон чиқмаган. Этикдўзга шогирд тушиб, турмуш ташвишлари билан яшаган Хабибулла эса сил касаллигига йўлиқиб, онаси билан синглиси Саодатни доғда қолдириб кетган.

Иззат Султон ҳаётнинг машаккатли сўқмоқларидан ўтиш асносида шахс сифатида шаклланиб борди.

1924 йилда “развёрстка” деган сўз пайдо бўлган. Бу “развёрстка”га кўра, ҳар бир вилоят фалончадан болаларни йирик шахарларга ўқишга юбориши лозим эди. Ана шу “развёрстка” сабаб бўлиб, Иззатулла дастлаб Кўконга, сўнгра Тошкентга ўқишга юборилди. У 1927 йилга қадар Бешоғочдаги Ўзбек эрлар билим юртида ўқиди. Шу йили билим юрти билан Ўкчи кўчасидаги техникумнинг битирувчи гуруҳлари кўшиб юборилди. Иззатулла шу ўқув юртини тугатганидан сўнг, 1939 йилда Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тил ва адабиёт институтига ишга келгунига қадар яна бир канча жойларда ҳам ишлаб, ҳам ўқиди.

1939 йил 4 январда Фанлар Комитети ёшлар ташкилотининг котиби Йўлдошев имзолаган маълумотномага қараганда, Иззат Султон мазкур илмий даргоҳга “жойлашиб олган душманларга нисбатан хушёрлик кўрсатмагани ва “Кизил Ўзбекистон” газетасидаги мақолаларида халқ душманларини кескин фош этмагани ва кўпол хатоларга йўл қўйгани учун” ёшлар ташкилоти аъзолигидан ўчирилган ва ишдан бўшатирилган. (У шу вақтда Фанлар Комитети аспирантурасида ўқиб, айна пайтда, “Кизил Ўзбекистон” газетаси тахририятида хизмат қилаётган эди).

Иззат Султоннинг ҳаёт йўлини шу тарзда кўз олдимиздан ўтказар эканмиз, унинг рус тили ва рус маданиятини яхши ўзлаштиргани сабаблари билан ҳам, алғов-далгов йилларнинг қурбонлари бўлган акалари тақдирдан маълум хулоса чиқаргани билан ҳам, очлик йилларида қийналган ўсмирнинг Кўкондаги болалар уйида – етимхонада, сўнгра, асосан, етим-есирлар ўқиган Алмай номлидаги билим юртида тарбиялангани сингари

турфа воқеалар билан ҳам танишамиз. Шундай ҳаёт йўлини босиб ўтган кишининг дунёкараши ҳам, албатта, мураккаб жараёнда ўзгариб-шаклланиб борган. Такдир Иззат Султонга турмушнинг қайси кўчаларида юриш ва яшашни раво кўрган бўлса, унинг кўнглида доим адабиётга бўлган меҳр яшади, шу адабиётнинг улуг сиймоси Алишер Навоийга бўлган ҳурмат ва эътиқод яшади. Буни қарангки, бўлажак олимнинг 1931 йил 16 сентябрда “Ёш ленинчи” газетасида босилган дастлабки мақоласи ўзбек мумтоз адабиётининг шу буюк асосчисига бағишланган ва «Мир Алишер Навоий» деб аталган эди. Шундан кейин ёш олимнинг “Фарход ва Ширин”нинг янги кўйилиши”, “Адабий меросимизни ўрганайлик” (1937), “Руставели ва Навоий” (1938), “Мақорим ул-ахлоқ” хакида”, “Навоийнинг тадқиқотчилари” (1941), “Мақорим ул-ахлоқ” ва унинг муаллифи” (1945), “Навоийга замондош шоирлар тўғрисида” (1948) сингари катор мақолалари эълон қилинди. Унинг 1942 йили ёзган “Буюк Алишер” киносценарийси эса Уйғун ва В.Шкловский билан ҳамкорликда ёзилган “Алишер Навоий” киносценарийси ҳамда Уйғун билан ҳаммуаллифликда ёзилган шу номдаги машҳур драманинг майдонга келишида пойдевор бўлиб хизмат қилди. Комил Ёрматов экранлаштирган фильм ҳам, Маннон Уйғур сахналаштирган спектакль ҳам ўзбек кино ва театр санъатларининг шох асарларидан бири бўлиб қолди. Олим 1946 йилда “Алишер Навоийнинг “Мезон ул-авзон” асари ва унинг танқидий матни” мавзусида номзодлик диссертациясини ҳимоя қилди. Шу тарзда Алишер Навоий мавзуси Иззат Султон илмий ва ижодий фаолиятининг асосий қон томири бўлиб қолди. Унинг олти йиллик йиллардан бошлаб ҳаётининг сўнгги қунига қадар Тил ва адабиёт институтидаги анъанавий Навоийхонлик анжуманларига раислик қилгани бежиз эмас.

Агар ижодкор севимли мавзуга ҳам олим, ҳам ёзувчи сифатида ёндашса, мавзу унинг қалбидан чуқур ўрин олибгина қолмай, яширин қирраларини ҳам дафъатан намоён этиб юборади. Навоий ҳаёти ва ижоди билан олим сифатида шугуллана бошлаган Иззат Султон буюк шоирнинг руҳига қириб яшади. XV асрда Хиротда рўй берган воқеаларни Навоийнинг кўзи билан кўриш ва унинг қалби билан ҳис қилишга уринди.

Шубҳасиз, Навоий хакида роман ёки сахна асарини ёзиш учун, аввало, у ҳақдаги бирламчи тарихий манбалар билан танишиш зарур эди. Ҳамид Олимжон ва Уйғун билан ҳамкорликда ёзишга аҳдлашилган “Алишер Навоий” драмасининг ижодий тарихи тўғрисида сўзлаб, Иззат Султон шогирди Нўъмон Раҳимжоновга бундай деган эди: “...Драма яратишга қелишиб олдик. Биринчи галда қиладиган ишимиз Алишер Навоий ёзган асарларни, у яшаган давр илмий ва бадиий адабиётларини синчиклаб ўқиб-ўрганишдан иборат бўлди. “Ҳамса” дostonлари туркумининг ўзини бир ой ўқидик. Ҳам катта ҳажмдаги асар, ҳам тилини тушуниш, ўзлаштириш қийинчиликлари бор эди. Йигилишган маҳалимиз Ҳамид Олимжон: “Алишер Навоий буюк талант эгаси экан. Бетимсол бир даҳо санъаткор. Форс адабиётининг таржимони, дея унинг юлдузига соя ташламоқчи бўлишган экан, аслида”, – деди...

Иш йўсинимиз шу тахлитда кечдики, Ҳамид билан мен Алишер Навоий асарларини бирма-бир ўқиб, маъно-мазмунини чақиб борамиз. Ҳамид билан икковимиз Навоийни хижжалаб ўқиб, тушунишга интилиб қунт ва ихлос билан ўтирардик. Абдулла Тўқай кўчасидаги Тил ва адабиёт институтининг биносида қўлёзмаларни олиб, аввал, “Равзат ус-сафо”, “Ҳабиб ус-сияр”, Хондамирнинг Навоийга бағишланган машҳур асарини марок ва шавк билан ўргандик. Шунда бир нарса эсимга тушди. Ўрганадиган, ўзлаштирадиган материал жуда кўп. Ҳаммасини ололмаймиз. Мухимларини ажратиб олайлик, дедим. Асосан, Хусайн Бойқаро, Маждиддин, Гули атрофида кечадиган воқеаларни ажратиб

оладиган бўлди...”

Шундан кейин Хамид Олимжон, Уйгун ва Иззат Султон Октош кишлогига чикиб, асарнинг сюжет чизигини белгилаб олмокчи бўлишди. Шу орада Хамид Олимжонни Москвага чакириб, уни Латвия ёзувчиларининг биринчи курултойига юборишди. Бу воқеа 1941 йилнинг июнь ойида – Иккинчи жаҳон уруши бошланажак кунлар арафасида рўй берди. Хамид Олимжон Москвадан қайтиб келгач, пьесанинг пардама-парда ишланган сюжети билан танишиб: “Бир ой ичида жуда кўп иш қилиб кўйибсизлар. Мен чиқдим”, – деди. “Алишер Навоий” пьесаси шу тарзда майдонга келди.

Буюк шоирнинг 500 йиллик юбилеи Иккинчи жаҳон урушининг бошланиши муносабати билан кечиктирилиб, 1948 йилда ўтказилди. Шунинг учун ўтган асрнинг олтинчи йилларида олим ва ёзувчилар Навоийнинг 525 йиллигини ўз вақтида ва муносиб нишонлаш учун жиддий тайёргарлик кўра бошладилар. Иззат Султон адабиётимизнинг ана шу улкан байрамни янги асар билан кутиб олишга аҳд қилди. У ўша кезларда Тил ва адабиёт институтида катта маърака сифатида ўтадиган йиллик Навоийхонлик анжуманларида шоир ҳаёти ва ижодининг номаълум саҳифалари хақида маърузалар ўқиди ва шу жараёнда унда “Навоийнинг қалб дафтари” китобини яратиш гоёси пайдо бўлди.

“Навоийнинг қалб дафтари”, – деб ёзган эди олим, – 1969 йилда босилиб чиқди. Аммо унинг устида мен 1939 йилдан бери ишламоқдаман. Навоий ҳаёти ва ижоди билан яқиндан таниша бошлаганимдан бошлаб, унинг ҳаётини тўла акс эттирадиган бир китоб ёзиш нияти менда тугилган эди. Шу вақтгача ёзилган ва, шу жумладан, мен томондан ёзилган ишлар мени бир жихатдан қаноатлантирмас эди: уларда фактлар муаллиф талқинига дучор этилади, бу талқин эса маълум даражада субъектив, бир ёклама бўлади. Вақт ўтган сари бу бир ёкламалик яққолроқ аён бўлиб қолади. Албатта, маълум талқинсиз асар ёзиш мумкин эмас, аммо: “Муаллиф талқинидан кечмаган ҳолда, фактларнинг нуқул ўзини ёритиб бериш ва шу йўл билан талқиндаги бир ёкламаликни жуда қам даражага келтириш мумкин эмасмикан?” деган фикр мени қийнаб эди. Бунинг учун китобнинг шаклини топиш керак эди. Бу шакл “тез келавермади”, мен қунма-қун, ойма-ой, йилма-йил йиккан материал жавонда тўпланиб, вақт ўтган сари қўпайиб кетаверди. Ахийри, шакл “қелди” – Навоийнинг ўз тили билан айтилгандек, бир қисса тузилди”.

Иззат Султоннинг бу асари адабиётшунослар томонидан ҳам, Навоий ижоди муҳлислари томонидан ҳам самимий қарши олинди. Унга матбуотда биринчи бўлиб муносабат билдирган улкан навоийшунос олим Абдуқодир Хайитметов “Шарқ юлдузи” журналининг 1971 йилдаги 5 сонидан бундай деб ёзган эди:

“Иззат Султон Навоий ҳаётини янгича нуқтаи назардан, аниқроғи, шоирнинг ўз асарларидаги мавжуд иқдорлари асосида, уларни замондошлари талқинига таққослаган ҳолда ўрганишга ҳаракат қилади. Бу, албатта, асарнинг фазилатидир. Шу вақтга қадар ҳеч бир тадқиқотчи улуг шоир биографиясини ёритишда унинг ўз сўзлари, шеърини иқдорларига бунчалик катта аҳамият бермаган эди”.

Навоийшунос олимнинг бу сўзларига қўшилган ҳолда яна айтиш жоизки, Иззат Султон Навоийнинг машҳур замондошлари Султон Хусайн Бойқаронинг “Рисола”, Бобурнинг “Бобурнома”, Мирхонднинг “Равзат ус-сафо”, Хондамирнинг “Ҳабиб ус-сияр” ва “Мақорим ул-ахлоқ”, Зайниддин Восифийнинг “Бадоеъ ул-вақоеъ”, Абдураззоқ Самарқандийнинг “Матлаъ ус-саъдаи” ва бошқа асарларда Навоий ҳаёти ва ижодига оид ҳар бир лавҳа, ҳар бир ибора ва ҳар бир ишорага алоҳида аҳамият бериб, улар

ёрдамида мураккаб тарихий даврда яшаган буюк шоир калбига назар ташлаш ва биз, китобхонлар эътиборини шу лавха, шу ибора ва шу имо-ишораларга каратишга интиланган. Агар “Навоийнинг калб дафтари” олимнинг сўнги илмий асари бўлса, биринчи йирик илмий иши, шубхасиз, 1939 йилда ёруғ дунё юзини кўрган “Адабиёт назарияси”дир. Ана шу икки асар ўртасида кечган вақтда Иззат Султон ўзбек адабиётининг муҳим масалаларига багишланган ўнлаб илмий мақолалар эълон қилиш билан бирга, бадиий ижод соҳасида ҳам гоят самарали меҳнат қилди. Бадиий диди ва нафосат туйғуси кучли олим ижод завоқидан ҳам бебаҳра қолишни истамасди. Унинг назарида, бадиий ижод бирламчи, адабиётшунослик эса иккиламчи ходисалар эди. Инсоний сажияси пешқадамликка мойил бўлган устоз иккиламчи соҳанинг аччиқ нонини тотишдан кўра, бирламчи соҳанинг қайфу жафосини суришга кўпроқ мойил бўлди. У машхур “Алишер Навоий”дан кейин “Имон” (1960), “Номаълум киши” (1963), “Кўрмайин босдим тиканни” (1974), “Истеҳком” (1979), “Донишманднинг ёшлиғи” (1979), “Оилавий сир” (1982), “Қумуш шаҳар маликаси” (1983), “Олов” (1984), “Абдулла Кодирийнинг ўткан кунлари” (1988), “Қакнус” (1994), “Ойдин кеча асирлиғида” (1998), “Янги одамлар” (2001) пьесаларини ёзди ва уларнинг аксари сахна юзини кўрди. Бундан ташқари, унинг “Шоир калби” (1962), “Тонг олдида” (1972) опера либреттолари ҳамда “Алишер Навоий” (ҳамкорликда, 1948), “Имон” (1960), “Фидойи” (1963), “Сенга интиламан” (1973) сингари киносценарийлари майдонга келди.

Олимнинг адабиётшунослик фани уфқларини ёриб, бадиий ижоднинг бепоён майдонларига ўтгани ва шу майдонларда кўпроқ жавлон ургани тасодифий эмас. Иззат Султондек катта ҳаётий тажриба ва бой билимга эга бўлган, театр ва кино санъатларининг нозик билимдони ва серкирра истеъдод соҳиби учун адабиётшунослик фани торлик қилиб қолган эди. У бутун умри давомида устози Фитратга ўхшашга, у сингари адабиёт ва санъат, фан ва маданиятнинг турли соҳаларида қалам тебратиб, шу соҳаларда из қолдиришга интилди.

Ўйлайманки, устоз қолдирган из узок вақт ўчмайди. Шогирдлар ўзларининг илмий ва ижодий йўлларини шу издан бошлаб, кейин ўз йўлларини топиб оладилар. Устознинг энг яхши илмий ва ижодий анъаналари шогирдлар томонидан, албатта, давом эттирилади.

Наим КАРИМОВ,
филология фанлари доктори